

Rakennussuojelu säilyttää rakennuksiin sitoutuneita arvoja ja resursseja

Lectio praecursoria 12.5.2023

Iida Kalakoski

Arkkitehti Iida Kalakosken rakennussuojelun alan väitöskirja Too Much to Handle: Architectural Conservation in the Widening Scope of Heritage tarkastettiin 12.5.2023 Tampereen yliopistossa. Vastaväittäjänä toimi Professori Thomas Yarrow Durhamin yliopistosta ja kustoksena professori Olli-Paavo Koponen Tampereen yliopistosta. Väitöskirja on luettavissa Trepo-julkaisuarkistossa osoitteessa <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-2870-2>.

Kun organisaatioita uudelleen järjestellään tai kehitetään tai esimerkiksi koulutusta tai terveydenhuoltoa uudistetaan, saatetaan todeta, ettei seinillä ole väliä vaan on keskityttävä toimintaan ja substanssiin. Seinien ajatellaan rajoittavan muutosta ja hankaloittavan edistystä. Olemassa oleva rakennuskanta nähdään myös muunlaisissa keskusteluissa usein ongelmallisena rasitteena, kuten esimerkiksi homekouluista tai korjausvelasta puhuttaessa.

Rakennussuojelijana haluan kuitenkin tarkastella asiaa toisin. Olisiko seinillä sittenkin väliä? Kaikenlaisilla seinillä? Kaikkiin olemassa oleviin rakennuksiin on sitoutunut valtava määrä materiaalisia, henkisiä ja taloudellisia resursseja. Tutkimukseni eräänä tavoitteena on osoittaa, että seiniä, niiden mahdollisuuksia ja niihin liittyviä historiallisia arvoja tulisi tarkastella nykyistä monipuolisemmin.

Kuten ajankohtaista sanomalehtikeskustelua lukiessakin voi päätellä, rakennukset ja niiden kohtalot koskettavat yhteiskuntaa laajasti. Esimerkiksi rakennussuojelusta ja purkamisesta on keskusteltu niin yleisönosastolla kuin kulttuuri- ja urheilupalstoilla sekä suhteessa vaikkapa terveydenhuoltoon. Ajatus kaupunkikuvasta ja sen nopeista muutoksista on läsnä otsikoissa, joissa purkamiseen viitataan ”katso kuvat” -tyyppisillä sanavalinnoilla.

Tämän tutkimuksen eräänä viitekehyksenä toimivat rakennussuojelu ja restaurointi, jotka ovat sellaisia käytännön toimia, joilla pyritään säilyttämään, suojelemaan ja ylläpitämään kulttuurihistoriallisesti merkittäviä rakennuksia ja rakennettuja ympäristöjä. Usein näiden toimien edellytyksenä on kohteen virallinen toteaminen merkitykselliseksi ja arvokkaaksi. Säilyttäminen ei siis ole itsestään selvää vaan arvoihin ja arvostukseen perustuvaa toimintaa, mistä myös purkamisesta käytävä värikäs keskustelu osaltaan kertoo.

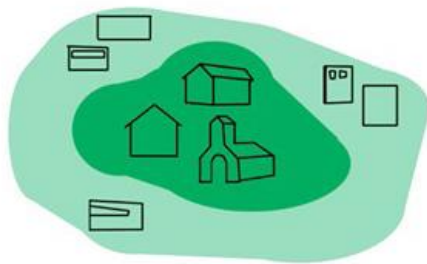
Niin ammattilaisten kuin suuren yleisönkin käsitys rakennusperinnöstä laajenee jatkuvasti sisällyttäen yhä enemmän rakennuksia ja rakennustyyppejä rakennussuojelun ja restauroinnin piiriin. Tästä esimerkkinä ovat esimerkiksi lähiöt ja niiden ostarit, joista ensimmäiset ovat jo nousseet suojelun piiriin. Niinpä käytännön suojelu ja restaurointi joutuvat kohtaamaan kasvavan kohdejoukon mukanaan tuomat haasteet. Miten määritellä moninaistuvan joukon arvoja ja millaisin keinoin restauroida eri-ikäisiä, erikokoisia ja erilaisin rakenneratkaisuin toteutettuja rakennuksia? Tutkimuksessani halusin selvittää, miten ja miksi rakennusperinnön arvot ensinnäkin muotoutuvat, ja miten ne vaikuttavat rakennettuun ympäristöön kohdistettuihin toimenpiteisiin.

Rakennusperintönäkemyksen laajeneminen synnyttää tarpeen tarkastella rakennussuojelun käsitteitä, lähtökohtia ja käytäntöjä. Kestävä kehitys on yhä keskeisempi lähtökohta kaikenlaiselle materiaalien kulutuksen järjeistämiseksi ja siten myös rakennussuojelulle. Samalla kuitenkin perinteinen restaurointi ja sen totut käytännöt joutuvat uusien haasteiden eteen. Rakennusperintökäsityksen laajetessa rakennussuojelu ottaa myös haltuun uusia perusteita suojelutyölle, keskeisimpänä juuri kestävän kehityksen näkökulmat. Kohdejoukon laajentuessa, myös laajeneva joukko ihmisiä, niin ammattilaisia kuin ei-ammattilaisiakin osallistuu rakennusperinnön hoitoon. Osallisten ja kohteiden monipuolistuessa perinteinen jako restauroinnin ja korjaamisen välillä häilyy, ja väitöskirjani eräänä tavoitteena onkin tuoda esiin, että arkipäiväisessäkin korjauksessa olisi tärkeää huomioida rakennusten ominaispiirteet, sekä kulttuuriset ja historialliset arvot.

Olen tutkimuksessani tunnistanut neljä rakennusperintönäkemyksen laajenemisen ilmenemismuotoa: rakennussuojelun kohdejoukon, suojelun perusteiden ja toimijajoukon laajentumisen sekä hoitotoimenpiteiden laajenemisen ja eräänlaisen liudentumisen suhteessa toisiinsa.

Samalla kun väitöskirjani tarkastelee nykyisen rakennusperintökäsityksemme vaikutuksia rakennettuun ympäristöön se valottaa myös rakennuksista käytävän keskustelun merkitystä. Ei ole yhdentekevää, miten puhumme rakennetusta ympäristöstä: sanat, joilla kuvailemme rakennuksia ja rakennusperintöämme vaikuttavat asenteisiin ja niiden myötä haluumme suojella, ylläpitää ja korjata.

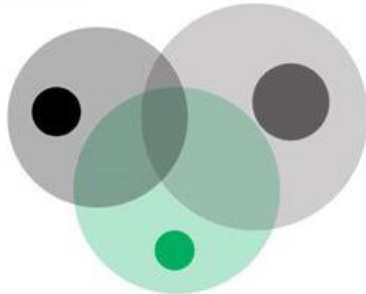
The complexity of the widening scope of built heritage

The widening perception of the built heritage and/or buildings worth preserving

The versatile motivations for preservation, repair and reuse

The widening and coalescing perceptions of conservation, transformation, repair and reuse

The expanding number of people from different backgrounds becoming involved with heritage buildings and repair issues

Kuva 1. Rakennusperintönäkemyksen laajenemisen neljä ilmenemismuotoa. Kuva: Iida Kalakoski.

Arkipäivän kokemusten perusteella ja julkista keskustelua seuraamalla voimme todeta, että arkkitehtuuri herättää mielipiteitä, jopa tunteita. Puhutaan rumista laatikoista, homekouluista, ongelmalähiöistä, ökytaloista ja unelmakodeista. Riippumatta arvioistamme niiden kauneudesta, käytettävyydestä tai korjauskelpoisuudesta, jokaiseen rakennukseen on kuitenkin sitoutunut erilaisia resursseja. Niinpä rakennuksista tehtävät arvioinnit saattavat osoittautua kestäättömiksi, jos niitä tehdään liian kapean näkemyksen tai puutteellisen ajallisen ulottuvuuden pohjalta.

Arkkitehtuurin koulutus, erityisesti sen suunnittelijaprofessioon tähtäävä osuus, on perinteisesti keskittynyt erityisen tyylikkäiden, ilmaisuvoimaisten ja ajanmukaisten rakennusten suunnitteluun. Samaan tapaan arkkitehtuurin historia on oppiaineena nostanut esiin historian merkkipaaluja, erityisen onnistuneiden rakennusten, ja suunnittelijahahmojen, muodossa. Arkkitehtuurikoulutus tai -keskustelu ei ole niinkään nähnyt arvoa siinä arkisessa harmaudessa, joka meitä ympäröi, oli kyse sitten ladoista, tyyppiipiirustusten mukaan rakennetuista asuinrakennuksista tai betonilähiöistä. Kaikki rakennukset eivät ole, niin ajatellaan, arkkitehtuuria.

Tässä tutkimuksessa on nostettu keskiöön juuri arkinen harmaus ja sen mahdollinen muuttuminen rakennusperinnöksi niin kutsuttujen rakennusperintöprosessien kautta. Väitöskirjani artikkeleissa olen tutkinut muun muassa puukaupunkien siirtymistä purku-uhan alta maailmanperinnöksi ja latojen esikuvallista roolia nykyarkkitehtuurille. Rakennettuun ympäristöömme kohdistuvat näkemyksemme muuttuvat ajan saatossa. Hyvänä esimerkkinä tästä ovat kaupunkiemme uusrenessanssi- ja jugend-talot tai vaikkapa puukaupunginosat, joita pidettiin 1960- ja 1970-luvuilla tyyliittöminä, vanhanaikaisina ja täysin purkukelpoisina.

Arkkitehtina ja rakennussuojelijana olen halunnut ymmärtää, mikä näitä arvostuksia saa aikaan ja mitä voisimme niille tehdä. Jo ekologisuuden ja vaikkapa kulttuurisen kestävyuden näkökulmasta on lyhytnäköistä, että teemme purkupäätöksiä, joita kadumme myöhemmin. Ne ovat isoja päätöksiä, joita ei ehkä pitäisi tehdä ajassa muuttuvien arvojen, kuten makumme ja tyyllisten mieltymysten perusteella.

Halusin tutkia, miten ja miksi rakennettuun ympäristöön kohdistuvat arvostukset muuttuvat ja kehittyvät ajan saatossa. Aikaisemmat tutkimukset merkitysten rakentumisesta tarkastelevat prosesseja esimerkiksi *kanonisaation* (*canonization*) tai *perinteistymisen* (*heritagization*) käsitteiden avulla. Näillä käsitteillä kuvataan siis prosesseja, joissa rakennusperintöä ja sen arvoja määritellään useimmiten asiantuntijatyönä usein myös asukkaiden ja paikallisten yhteisöjen toimesta. Näiden prosessien kautta käsityksemme rakennusperinnöstä paitsi muuttuu, myös laajenee. Yhä nuoremmat, arkisemmat ja moninaisemmat rakennukset päätyvät rakennusperintöprosessien myötä rakennusperinnöksi.

Laajeneminen pakottaa tarkastelemaan uudelleen myös käsitystämme rakennusperinnön hoidosta. Yhä laajeneva joukko ihmisiä moninaisine ammatillisine taustoineen ja arvostuksineen toimii rakennusperinnön parissa. On siis tarkasteltava restauroinnin ja rakennusperinnön vakiintuneita käytäntöjä ja pohdittava mahdollisuuksia niiden monipuolistamiseen.

Väitöskirjani koostuu neljästä artikkelista, joissa tarkastelen restauroinnin periaatteita niitä haastavien tapausten ja monialaisen tutkimuskirjallisuuden kautta. Väitöstutkimukseni kokonaistulokset vastaavat seuraavaan pääkysymykseen: parantaako laajeneva rakennusperintökäsitys rakennetun ympäristön laatua, merkityksellisyyttä ja kestävyyttä.

Väitöskirjani otsikon *Too Much to Handle: Architectural Conservation in the Widening Scope of Heritage* voisi vapaasti kääntää seuraavasti: ”Liikaa hommaa: rakennussuojelu ja laajeneva rakennusperintökäsitys”. Tällä viitataan laajenevan rakennusperintökäsityksen aiheuttamiin haasteisiin, kun yhä suurempi joukko rakennuksia liittyy rakennussuojelun tai ylipäänsä tietoisien säilyttämisen piiriin.

Kuten todettua, rakennusten suojeleminen ja ylläpito liittyvät kiinteästi rakennuksiin liitettäviin arvoihin, ja niinpä väitöskirjan kaksi ensimmäistä artikkelia tarkastelevatkin prosesseja, joiden myötä rakennusperintöarvoja tunnustetaan ja jaetaan yhteisössä ja yhteiskunnassa. Nämä artikkelit käsittelevät rakennusperinnön käsitettä, siihen liittyviä

prosesseja sekä syitä rakennusperintökäsityksen laajenemiseen. Artikkeleita tarkasteleva ensimmäinen pääluke onkin nimetty pääotsikkoa mukaillen ”Much to Handle” eli ”Paljon hommaa” kun taas kahta jälkimmäistä artikkelia käsittelevä toinen pääluke on nimetty ”Handle with Care” eli ”käsittele varoen” tai peräti ”käsittele hoivaten” lähestyen siten materiaalisen hoivan käsitettä ja sen ympärillä käytävää ajankohtaista keskustelua.

Tämä jälkimmäinen pääluke keskittyy restauroinnin käytäntöihin ja siihen, miten ne mahdollisesti voisivat muuttua laajenevan rakennusperintökäsityksen myötä. Pääluvussa käsiteltävien, väitöskirjan kahden jälkimmäisen artikkelin avulla vastaan kysymykseen siitä, miten rakennusten korjaamista ja restaurointia tulisi tarkastella uudelleen suhteessa laajenevaan rakennusperintökäsitykseen. Artikkeleissa pohditaan esimerkiksi kiertotalouden mahdollisuuksia tuottaa yhtä aikaa ekologisesti ja kulttuurisesti kestävä, historiallisesti rikasta, paikallisesta rakennusperinteestä ponnistavaa ja ilmaisuvoimaista ympäristöä.

Tutkimukseni perusteella voidaan todeta, että rakennuksiin liittyvät arvot ja arvostukset muuttuvat ajassa. Rakennusperinnön arvoa määrittävät usein ikä ja harvinaisuus, siis ominaisuudet, joita rakennuksella ei koskaan ole uutuuttaan, mutta jotka rakennukselle vääjäämättä karttavat, mikäli se selviää rakennuskantaan alati kohdistuvista purku- ja uudistuspainesta.

Se mitä emme kuitenkaan voi yksiselitteisesti tietää tai ennustaa on se, miten arvostukset tulevaisuudessa muuttuvat tai kehittyvät, vaikka voimmekin ehkä spekuloida jo toteutuneita prosesseja ja nähdä niissä samankaltaisuutta. Kestävän kehityksen tavoitteet ja olemassa olevan rakennuskannan kyky vastata niihin, ovat kuitenkin tärkeitä syitä tutkia ja tarkastella uudelleen rakennusperinnön ja rakennussuojelun kenttää. Uudet näkökulmat tuottavat suojelulle lisää painoarvoa, mutta samalla laajeneva näkökulma säilyttämisen periaatteisiin mahdollistaa myös säilymisen niin kauan, että nämä rakennusperintöprosessit ehtivät kerryttämään kohteisiin arvoja. Ja edelleen, uudenlainen, laajeneva ajattelu rakennussuojelun toimenpiteistä mahdollistaa olemassa olevien arvojen korostamisen ja jopa uusien lisäämisen kohteisiin.

Tutkimuksessa laajeneminen paljastuukin myös osaksi ratkaisua. Rakennusperintökäsityksen laajetessa, laajenee myös rakennusperinnön parissa toimivien ihmisten joukko. Samalla tulee ajankohtaiseksi tarkastella niitä vaihtoehtoisia rakennusperinnön hoidon tapoja, joita emme ole vielä tottuneet liittämään rakennussuojeluun. Laajenemista tai eräänlaista liudentumista voi tapahtua myös erilaisten käsitteiden ja työtapojen välillä. Korjaaminen voi oppia restauroinnilta herkkyyttä ja varjelevaa suhtautumista historiallisia kerrostumia kohtaan. Restaurointi voi puolestaan laajentaa toimenpidevalikkoaan tarkastelemalla arkisemman korjaamisen ja vaikkapa rakennusosien kierrätyksen käytäntöjä.

Tutkimuksessa rinnastan toisiinsa erityiskohteiden restauroinnin, suurten volyymien korjausrakentamisen sekä niin sanotun intuitiivisen korjaamisen, jota jokainen voi harjoittaa asuntoaan, omakotitaloaan tai kesämökkiään korjaamalla. Myös kehittyvän

kiertotalouden piiristä voimme löytää vastaavanlaisia tasoja, kulttuuriperintöarviot huomioivan rakennusosien kierrättämisen, suurten volyymien kiertotaloushankkeet sekä sellaisen intuitiivisen kierrätyksen, jota kodinkorjaajakin voi harjoittaa löytäessään, vaikka vanhan talon kellarista tai roskalavaryhmästä korjaustarpeisiinsa sopivan oven tai listan pätkän.

Asettamalla nämä erilaiset näkökulmat rinnakkain haluan ilmentää niiden osin yhtenäisiä lähtökohtia ja tavoitteita – ja toisaalta sitä, että eri laajuiset ja eri lähtökohdista toteutetut hankkeet voivat toimia testeinä ja suunnan näyttäjinä myös hyvin erilaisille hankkeille, kun tavoitteena on rakennetun ympäristön vaaliminen olemassa olevat resurssit huomioiden ja niitä hyödyntäen.

Haluankin tutkimuksellani osoittaa, että seinillä on väliä, niihin on sitoutunut paljon resursseja ja ne luovat paikkoja kokemuksille ja mahdollisuuksia toiminnalle. Ne tallentavat muistoja ja tekevät paikoista erityisiä. Tässä ajassa meidän on ymmärrettävä näitä merkityksiä paremmin ja opittava hoivaamaan rakennuksiamme yhä moninaisemmin tavoin.

Iida Kalakoski, arkkitehti, TkT, yliopisto-opettaja, Tampereen yliopisto, Rakennetun ympäristön tiedekunta.